

Лекції 1.1 – 1.2. Психологія як наука та як професія

План лекції:

1.1.1. Психологія як наука.

1.1.2. Типи психологічних знань.

1.2.1. Об'єкт та предмет психології.

1.2.2. Психологія як професія.

Література:

1 Гиппенрейтер Ю. Б. Введение в общую психологию: Курс лекций. / Ю.Б. Гиппенрейтер. – М.: «ЧеРо», при участии издательства «Юрайт», 2002. – С. 7–19, 48–63.

2 Носенко В.М. Вступ до спеціальності "Психологія": Навчальний посібник. / В.М. Носенко. – Х.: НУЦЗУ, 2011. – С. 7-13.

3 Основи психології / [Під заг. ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця].— К.: Наукова книга, 1997. - С.9-45.

4 Психологія. Підручник для студентів ВНЗ./ [За ред. Ю.Л. Трофімова]. – К.: Либідь, 2000 – С. 12-15, 50-53.

5 Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: В 2 т.– Т. I.– М., 1989. – С. 12–62.)

1.1.1. Психологія як наука У нашому повсякденному житті ми досить широко використовуємо слова «психологія», «психолог», «психологічний» і подібні до них, не замислюючись над їх змістом. «Ця людина - хороший психолог», - говоримо ми про когось, хто вміє налагодити контакт з людьми. «Така вже у нього (або у мене) психологія», - говоримо ми іноді - не зовсім, втім, грамотно, - намагаючись пояснити несподівані пориви або вчинки або констатуючи особливості власної або чиеїсь особистості. Іноді можна почути і фразу типу «Ну, він психічний», що означає, що хтось, на думку промовця, є неповноцінним або хворим. Своєю назвою і першим визначенням психологія зобов'язана грецькій міфології. Ерот, син Афродіти, закохався в дуже красиву молоду жінку Психею. На жаль, Афродіта була дуже незадоволена, що її син, небожитель, хотів поєднати свою долю з простою смертною, і доклала всіх зусиль, щоб розлучити закоханих, змушуючи Психею пройти через цілий ряд випробувань. Але любов Психеї була така сильна, а її прагнення знову зустрітися з Еротом таке велике, що це справило глибоке враження на богинь і богів, і вони вирішили допомогти їй виконати всі вимоги Афродіти. Еротові в свою чергу вдалося переконати Зевса - верховне божество греків - перетворити Психею в богиню, зробивши її безсмертною. Таким чином закохані були з'єднані навіки. Для греків цей міф був класичним зразком справжньої любові, вищої реалізації людської душі. Тому Психея - смертна, яка здобула безсмертя, - стала символом душі. Тим часом слово «психологія», що виникло в XVIII столітті (його творцем був знаменитий вчений, учитель М.В. Ломоносова Християн Вольф) у власному розумінні слова означає «вчення про душу» або «наука про душу» -

відповідні грецьке коріння *psyche* - душа і *logos* - вчення або слово. Поняття "душа" в науці тепер використовується порівняно рідко; більш науковим вважається поняття "психіка". Таким чином, в строгому сенсі слова психологія розуміється як наука про психіку. Психологія - це наука про психіку, про закономірності її прояву і розвитку. Тому нам з вами потрібно з'ясувати дві речі: що таке наука і що таке психіка ... Наука – це сфера людської діяльності спрямована на отримання знань про світ і їх систематизацію. Наукова картина світу – це узагальнені і систематизовані наукові знання. Наука – не єдиний спосіб пізнання навколишнього світу людиною:

Буденне пізнання – це отримання інформації про навколишній світ в процесі життєдіяльності. Порівняння буденного та наукового пізнання:
Буденне пізнання

1. Емпіричні узагальнення
2. Носить інтуїтивний характер
3. Індивідуальний
4. Обмежене в передачі інформації
5. Метод отримання знань: не важливо яким чином.

Наукове пізнання

1. Теоретичні узагальнення
2. Носить раціональний характер
3. Універсальний
4. Великі можливості для обміну.
5. Питання методу – ключове.

Естетичне пізнання - пізнання через мистецтво. Якщо естетичне пізнання орієнтується на унікальність особистості, є образним та емоційним, то наукове, навпаки, прагне до узагальненості, є раціональним та інтелектуальним.

Релігійне пізнання - пізнання через віру. Воно не є критичним, але дуже догматичним та ідеалістичним. Натомість, наукове пізнання є критичним, постулати – спростовними, а світ – об'єктивним.

Психологія має порівняно з іншими науками ряд особливостей:

- 1) Це наука про найскладніше, що поки що відоме людству.
- 2) В психології людина одночасно є і суб'єктом, і об'єктом пізнання.
- 3) Унікальність її практичних наслідків.
- 4) Надзвичайна перспективність психологічних досліджень.
- 5) Величезна різноманітність уявлень та підходів.
- 6) Невизначеність наукового спрямування.
- 7) Суб'єктивність у дослідженнях.

1.1.2. Типи психологічних знань. Будь-яка наука має як основу певний життєвий, емпіричний досвід людей. Наприклад, фізика спирається на набуті нами в повсякденному житті знання про рух і падіння тіл, про тертя і інерцію, про світло, звук, теплоту і багато іншого. Математика теж виходить з уявлень про числа, форми, кількісні співвідношення, які починають

формуватися вже в дошкільному віці. Але інша справа з психологією. У кожного з нас є запас життєвих психологічних знань. Є навіть видатні життєві психологи. Це, звичайно, великі письменники, а також деякі представники професій, які передбачають постійне спілкування з людьми: педагоги, лікарі, священнослужителі та ін. Але, повторюю, і звичайна людина може користуватися певними психологічними знаннями. Про це можна судити по тому, що кожна людина в якійсь мірі може зрозуміти іншого, вплинути на його поведінку, передбачити його вчинки, врахувати його індивідуальні особливості, допомогти йому тощо. Чим же відрізняються життєві психологічні знання від наукових? Я назву вам п'ять таких відмінностей.

- 1) життєві знання конкретні, пов'язані з конкретними життєвими ситуаціями, а наука прагне до узагальнення і виявлення закономірностей;
- 2) життєві знання мають інтуїтивний характер (отримуються шляхом проб та помилок), наука ж прагне до раціонально пояснення психічних явищ і їх прогнозування;
- 3) життєві знання передаються дуже обмежено (з вуст в уста), наука ж використовує спеціальні системи для їх передачі (книги, лекції, наукові школи тощо);
- 4) у життєвій психології одержання знань здійснюється через спостереження, міркування, безпосереднє переживання подій, а наукові знання – результат спеціальних досліджень;
- 5) Наукова психологія має величезний і унікальний фактичний матеріал, який є недоступним носієві життєвої психології.

Наукове знання є упорядкованим, систематизованим, що дозволяє професійному психологу орієнтуватись в усьому їх різноманітті. При наукові знання і життєві психологічні знання доповнюють одне одного. Психологія як наука ділиться на: фундаментальну, прикладну і практичну (про що йтиметься нижче). У ненауковій психології виділяють: популярну, повсякденну та парапсихологію. Популярна психологія надає наукові знання для широкої аудиторії в спрощеному вигляді. Популяризація психології формує загальну психологічну культуру населення. Повсякденна психологія складається стихійно на основі неправомірних узагальнень, релігійних, культурних, етнічних тощо забобонів і установок. Для неї характерним є змішування наукових, побутових, релігійних, окультних та ін. понять. Парапсихологія займається вивченням феноменів, які знаходяться поза межами наукових досліджень і на межі звичайних можливостей людини. парапсихологія займається телепатією, ясновидінням, проскопією та психогенезом.

1.2.1. Об'єкт та предмет психології. Об'єкт – це та сторона реальності на вивчення якої спрямована наука. Об'єктом психології є психіка (що це – в наступних лекціях) Предметом психології виступають психічні явища. Психічні явища Психічні процеси Психічні стани Властивості особистості Психічні процеси - це різні форми суб'єктивного відображення об'єктивної

дійсності. Психічні процеси називають також психічними функціями. Психічні процеси виступають в якості первинних регуляторів поведінки людини. Вони мають певний початок, перебіг і кінець, тобто мають певні динамічними характеристиками, до яких, перш за все, відносять параметри, що визначають тривалість і стійкість психічного процесу. На основі психічних процесів формуються певні стани, відбувається пізнання навколишнього світу, засвоєння знань і навичок, навчання і діяльність. У свою чергу психічні процеси можуть бути розділені на три групи: пізнавальні, емоційні і вольові. До пізнавальних психічних процесів відносяться психічні процеси, пов'язані зі сприйняттям і переробкою інформації. В їх число входять відчуття, сприйняття, пам'ять, уявлення, уява, мислення, мовлення, увага. Завдяки даним процесам людина отримує відомості про навколишній світ і про себе. Однак, самі по собі відомості або знання для людини не грають ніякої ролі, якщо вони для нього не значимі. Поряд з пізнавальними психічними процесами в якості самостійних виділяють емоційні психічні процеси. До них відносяться афекти, емоції, почуття, настрої і емоційний стрес. Вольові психічні процеси найбільш яскраво проявляються в ситуаціях, пов'язаних з прийняттям рішень, подоланням труднощів, управлінням своєю поведінкою і ін. Психічні стани характеризують часову динаміку психічної діяльності. Вони мають свою динаміку, яка характеризується тривалістю, спрямованістю, стійкістю і інтенсивністю. У той же час психічні стани впливають на перебіг і результат психічних процесів і можуть сприяти або гальмувати діяльність. Виділяють стомлення, емоційна напруга (стрес), монотонно, страх, бадьорість, підйом, пригніченість, смуток і інші психічні стани. Психічні властивості - це індивідуально-психологічні особливості особистості, які відрізняють людей один від одного, визначають їх типологічні та індивідуальні відмінності. До психічних властивостей належать темперамент, характер, здібності, спрямованість. Всі психічні явища тісно взаємопов'язані. Так, психічні процеси завжди протікають на тлі певних психічних станів, а індивідуальні відмінності в перебіг психічних процесів виступають в якості характеристик психічних властивостей. Рівень розвитку психічних властивостей, а також особливості розвитку психічних процесів і переважні психічні стани визначають неповторність людини, його індивідуальність.

1.2.2. Психологія як професія. Як показує практика, студенти і курсанти першого курсу мають дуже приблизне уявлення про професійну психологію. Вони нерідко пояснюють мотиви вибору професії так: "краще зрозуміти себе і інших", "цікава наука", "уміння спілкуватись", "допомагати іншим людям" тощо. Це обумовлено розповсюдженням в побутові свідомості міфів про психологію та психологів:

- 1) Психолог усе знає про душу, бачить людей наскрізь;
- 2) Психолог має особливі здібності до спілкування;
- 3) Психолог уміє управляти поведінкою, думками і почуттями інших людей і володіє для цього особливими техніками (наприклад, гіпнозом);

4) Психолог досконально знає себе і володіє собою в будь-якій ситуації;

5) Психолог – мудрець, який вказує шлях іншим людям.

Професія – це вид трудової діяльності, який вимагає від людини певної підготовки і відповідних якостей особистості. Відомий психолог Є.О. Клімов розглядав п'ять аспектів поняття "професія":

- професія як спільнота людей, для яких характерна загальна справа;
- професія як галузь прикладення сил, пов'язана з виділенням об'єкта та предмета трудової діяльності;
- професія як діяльність і сфера самореалізації особистості;
- професія як система, що історично розвивається;
- професія як реальність, що творчо формується суб'єктом праці.

В цілому поняття "професія" означає:

- 1) певний вид праці;
- 2) працю, що вимагає спеціальної підготовки;
- 3) суспільно корисну працю;
- 4) працю за винагороду;
- 5) працю, що дає певний статус у суспільстві;
- 6) праця, яка визначається як така самою людиною.

Наприклад, професія психолога. Професію слід відрізнити від спеціальності та посади. Спеціальність – більш конкретна галузь діяльності, спеціалізація. Наприклад, екстремальна психологія або психолог-консультант. Посада – ще більш конкретне поняття, яке означає службове місце і службові обов'язки. Наприклад, психолог центру психологічного забезпечення ДСНС.

Перевір свої знання

1. Опишіть походження термінів "психіка" та "психологія".
2. Дайте визначення психології як науці.
3. Обґрунтуйте поняття науки та наукової картини світу.
4. Назвіть основні способи пізнання навколишнього світу та опишіть специфіку кожного з них.
5. Опишіть типи психологічних знань.
6. Визначте основні відмінності наукових та буденних психологічних знань.
7. Дайте визначення об'єкту та предмету психології.
8. Опишіть структуру психічних явищ.
9. Охарактеризуйте професію, спеціальність та посаду на прикладі психологічної діяльності.